

על ליאו שטראוס

שלמה פינס

היתה בעיקר על ערעור אשיות וגילוי מערומי העור-
לם והאדם, והיא היתה אמיתית הרסנית. לעומת
זאת, הפילוסופים של ימי הביניים, ששטראוס למד
לקרוא בהם, היו אמיתיים ולא הרסניים, על כל פנים
לפי דעתו של שטראוס. הם ידעו על מעמדו של
האדם בעולם שאין בו לא השגחה פרטית ולא הש-
ארות הנפש, הם הכירו את הסכנות שהם כפילוסופים
נתונים בהן, והם היו מודעים לעובדה שרוב בני
האדם אינם יכולים לעמוד באמיתות הפילוסופיות.
כתוצאה מכך, מתוך חשש לבטחונם הם, אבל גם
מתוך דאגה לחברה שהם משתייכים אליה, מצאו
הפילוסופים דרך לתאם את הדת והפילוסופיה מבלי
כל ויתור מצד הפילוסופים. הם עשו זאת על ידי
שימוש בסגנון המגלה טפח ומכסה טפח, אשר שט-
ראוס למד ולימד לפענח אותו. ועוד אחזור לכך.

מובן כי לפי פירושו זה הדת היא, לפי תפיסת הפי-
לוסופים של ימי הביניים, הכרח פוליטי, ויש מקום
לשאול בהקשר זה, אם מוטל היה תפקיד פוליטי
על הפילוסופים של ימי הביניים, שעשויים היו
להרוס את הדת ונמנעו, ואם מוטל הוא בנסיבות
שהשתנו גם על הפילוסופים של ימינו. ההן של
שטראוס הוא מסוייג. הוא משיב תשובתו תוך פול-
מוס עם אחד האנשים שהעריך ביותר, הוא ההגל-
יאני הרוסי ק'ז'ב (Kojève) שישב בצרפת. הפול-
מוס נסב על המושג טיראניה, וק'ז'ב טען בזכותם
של הטיראנים המודרניים, סטאלין למשל, בניגוד
לטיראנים הקדמונים, וכן טען שהפילוסופים והמח-
שבה הפילוסופית הם המנוע של ההיסטוריה העול-
מית, שתכליתה יצירת חברה אוניברסאלית הומו-
גנית.

שטראוס דוחה גם את שבח הטיראנים וגם את
האידיאל של החברה האוניברסאלית ההומוגנית. הוא
איננו מאמין שיש להיסטוריה תכלית או משמעות.
לפי דעתו הפילוסוף יכול לסייע במאמץ לכינון

ליאו שטראוס נהג לגבי הוגים שמצא בהם ענין
כאילו תאמה אותם מימרתו של דיקארט: Larvatus
prodeo; שתרגומו בקירוב: אני צועד קדימה ועל
פני מסיכה. נראה לי שראוי הוא שנחלוק לו את
הכבוד לנהוג גם כלפיו באופן כזה.

הכרתי אותו בברלין בסוף שנות העשרים או קצת
מאוחר מזה, היא התקופה שהוא מתאר בהקדמה
לתרגום האנגלי של ספרו על המאמר התיאולוגי-
מדיני של שפינוזה. באותה תקופה כבר הכיר בחשי-
בותו של ספר החוקים לאפלטון, ואז התחיל לגלות
את הפילוסופים היהודיים ובעקבותיהם גם את הפי-
לוסופים הערביים של ימי הביניים. כתוצאה הוא
בא למסקנה, שהרמב"ם הוא הוגה מעמיק יותר
משפינוזה.

הרבה מהדעות שהחזיק בהן עד סוף ימיו התגבשו
עוד בימים ההם, וזוכר אני דברים שאמר אז ואתה
מוצא בכתבים שנכתבו כשלושים שנה אחר כך.
מה הרקע לכיוון זה של התעניינות ולהערכה זו?
יחסו ליהדות היה אחד הגורמים המכריעים בה-
גותו, והיהדות לא היתה לדידו יצירתה של האומה
או של רוח האומה, ודומני שהדבר קשור בהתנגדותו
הן לרומאנטיקה הגרמנית והן להגל. היהדות היתה
בראש וראשונה ההתגלות, התורה. הוא ידע, והוא
מסביר לפרקים, שאין כל אפשרות לסתור בהוכחות
שכליות את מעמד הר סיני כפשוטו, את בריאת
יש מאין, ואת האמונה בנסים וברצונו הכל-יכול
של האלוהים. אך הוא ידע כמו-כן שהדרך הזאת
אינה בשבילו. הוא ראה את עצמו כפילוסוף, והוא
התנסה בתורת הזמינות וההיסטוריות הראדיקאלית
של היידגר, באנטי-דתיות של שפינוזה, בתורותיהם
של מאקיאווולי ושל הובס, שלכל אחד מהם הקדיש
ספר, ובהתרכזותו של ניצשה, לפי פירושו של שט-
ראוס, בתורת הרצון, לעצמה, ואולי גם בתחושת
הניהיליזם שלו. ההגות שהוא הושפע ממנה אמונה

דברים בגו. מכל מקום אינני שותף באופן מוחלט להשקפתו של שטראוס, כי הרמו הוא, בכל המקרים, חשוב יותר להבנת הפילוסוף מדבר מפורש. לדברים שנאמרו במפורש יש משקל משלהם שעשוי להשתלט על המחשבה.

אעמוד ביתר פירוט על תרומתו לחקר המחשבה של ימי הביניים, ובפרט מחשבתו של הרמב"ם. מה היה המצב בתחום זה לפני שהופיעו מחקריו של שטראוס? העבודה הפילולוגית כבר נעשתה במידה רבה על-ידי מונק ואחרים, והיסטוריוני פילוסופיה דגולים עסקו בליבון הרעיונות שבספר מורה נבוכים. המשימה היתה בדרך כלל לנתח את פרטי המחלוקת שמצאו ביטויים בספר בין הפילוסופיה האריסטוטלית ובין המסורת והרגש הדתיים. לכאורה ברי היה על סמך דברי הרמב"ם, שהאמונה הדתית עדיפה בעיניו מן הפילוסופיה, ושהיא המכריעה בכמה שאלות עיקריות.

גישתו של שטראוס היתה שונה לחלוטין. הוא ניגש אל הרמב"ם כשהוא ספוג תורת המדינה לאפ" לטון וגילה בספר מורה הנבוכים, — ואמנם הדבר מנקר עינים — מתכונת המתאמת את המסורת היהודית עם התורה המדינית של אפלטון. הוא היה אולי הראשון אחרי פרשני ימי הביניים שקרא בתשומת לב את ספרו של הרמב"ם, שכל מלה בו היא מחורשבת ובעלת משקל, ושכבוונה תחילה הוא הכניס בו סתירות שאינן מתיישבות, שכן הספר סכנה בו לאלה שאין להם הנתונים השכליים להבין כוונת הספר. שטראוס נתן את הדברים אל לבו וגילה — ואין לי ספק, שהתגלית היא אמיתית — שיטת כתיבה ברמזו שמתפתחת בתנאי לחץ או דיכוי חברתי או מדיני, או, גם מתוך חשש המחבר להזיק לחב"ר. הדברים מבוארים בקובץ מאמרי שטראוס הנקרא "רדיפות וחכמת הכתיבה" (Persecution and the Art of Writing).

כאמור, איני מסופק שהתגלית היא אמיתית, וש-אחדים מן הספרים החשובים בתחום המחשבה נכתבו בשיטה זו. היא מאפשרת נוסח קריאה חדש, עדיף מן הישן, מפני שהוא מדויק יותר. אך לעתים קרובות אין היא מאפשרת להגיע לוודאות לגבי כוונות המחבר. כדברי קוֹב, שמביא שטראוס עצמו, זוהי מלאכת בלש שאינה יכולה להביא להודאות בעל-הדבר. נראה לי מכל מקום, שאין כל אפשרות לחזור לשיטה הקודמת של קריאה ברמב"ם, בכמה

המשטר הנראה לו הטוב ביותר, אבל זו זכותו ולא חובתו. ואילו החובה המוטלת עליו כפילוסוף היא ללכת למקומות ציבוריים ולעשות נפשות לפילוסופיה בקרב הצעירים. וכדי שמאמציו לא ייראו בעין רעה, עליו לשכנע את אנשי המדינה, כי "הפילוסופים אינם אתיאטיים, שאינם מחללים את כל הקדוש למדינה, שיש להם יראת כבוד בפני הדברים המכובדים במדינה, שהם אינם מהפכנים, בקיצור, שהם אינם הרפתקנים חסרי אחריות, אלא אזרחים טובים, ואפילו הטובים שבאזרחים. זוהי התגוננות הפילוסופיה, שנדרשה תמיד ובכל מקום, יהיה המשטר מה שיהיה". זוהי לפי שטראוס הפוליטיקה שהפילוסופים חייבים בה.

ובכן לפי שטראוס הפילוסופים — והוא היה פילוסוף — לא זו בלבד שטרחו לשכנע שהם אינם אתיאטיים, אלא גם התאמצו לעורר את הרושם שהם מכבדים את כל מה שמכובד על אנשי המדינה. וכאן אוכיר את המשפט אשר הבאתי בראשונה: אני צועד קדימה ועל פני מסיכה. בשנות השלושים השתקע שטראוס בארצות-הברית. שנים רבות לימד באוניברסיטה ועשה בהצלחה רבה נפשות לפילוסופיה, כלומר עסק לפי הדברים שהבאתי בפוליטיקה הפילוסופית וכתב ספרים לא מעטים וחשובים. היה לו פולמוס עם אנשי מדעי החברה שדגלו בעקבות מאכס ובר במדע ללא ערכים ומשפטים על ערכים. בפולמוס נגדם מרבה שטראוס להשתמש במושגים הגאטיים של הפילוסופים היווניים הקלאסיים, מושגים אֵתיים שהם לדבריו נהירים במבט ראשון לכל מי שאינו נבל.

בעבודותיו על הפילוסופים של ימי הביניים הוא מנסה להראות, שאצלם התורה המדינית עיקר והאתיקה טפל, לשון אחר, שבראש וראשונה האדם זקוק למרות. ואילו בעבודות שבעיקרן מאוחרות הן האתיקה תופסת מעמד עצמאי וחשוב. האם משמעות הדבר היא שהשקפתו של שטראוס על טבע האדם השתנתה? האם הוא ראה אותו מעתה כפחות מסור, כן, פחות אלים, פחות רע, ממה שסבר קודם? יתכן. אבל, מלבד זאת, נראה לי, ששטראוס גם ניהל את הפוליטיקה הפילוסופית שדגל בה. יש הרבה הטפה בדברים שעמדתי עליהם, ובאחד מספריו העיקריים, בספר על החוק הטבעי, ההטפה אף גולשת לתחום הפילולוגיה. לפי הקריטריונים של שטראוס עצמו, הרי זה לסופר השוקד על כתיבתו סימן מובהק שיש

זו מהותה, שכל הוגה או סופר — שטראוס גם כתב ספר על אריסטופאנס — יש לחקור כל אמירה וחיווי שלו גם על כל מה שלא נאמר בהם, ובכך כאילו נשלל בהם. כלומר יש לחקור את ההוגה או הסופר לא רק על מה שיש בו אלא על מה שאין בו.

בדברים מקוטעים אלה אמרתי לשרטט קצת קווים מדמותו של אחד האנשים בתקופתנו, שחי באינ-טנסיביות מרובה ביותר את הבעיות העיקריות של הפילוסופיה המדינית, וידע להנחיל את חוויותיו אלה גם לקהל תלמידים רב. הוא ידע את חוויית העולם הבנוי על בלימה, עולמם של הניהיליסטים, של הטכניקה המשתוללת, של יצר השלטון משולח-הרסן ושל הפילוסופיה ההרסנית, ואין ספק כי חש (חוץ מבענין הטכניקה) את הקסם שבכל אלה —

ספריו מעידים על כך לפחות על דרך הרמז. הפילוסופיה של ימי הביניים, הזהירה והנזהרת מהרס, היא אולי הקרובה ביותר ללבנו. ואלו הגות העולם העתיק, כפי שתיאר אותה בחיבוריו המאוחרים, היא התואמת ביותר את הפוליטיקה הפילוסופית שלו.

ועם זאת הוא שמר, אולי, על מה שהוא היה קורא פיכחון.

מפרשניו ובפילוסוף הערבי אל-פאראבי. המאכזב בשימוש בשיטה זו הוא שהרמזים מכוונים תמיד לאותם גופי תורה. היא מגלה או יוצרת מין Philo-sophia Perennis, אשר עיקריה שלילת האל האישי, שלילת השאריות הנפש וכיוצא בזה. בעלי המחשבות האלה הם האנשים הפיכחים לפי ביטוי של שטראוס. אחד מהמחקרים המרשימים שלו בתחום הפילוסופיה של ימי הביניים הוא מאמרו על חוק השכל בספר הכוזרי, המצביע על נוכחותה המתמדת של הפילוסופיה במחשבתו של יהודה הלוי, ועל הפחד שפחד בעטייה יהודה הלוי מערעור השקפת העולם שלו. נראה לי, שלגבי ספר זה לא ראה שטראוס את סכנת הפילוסופיה בממדיה הנכונים, שהם מצומצמים יותר. מתוך הכתוב בכוזרי יוצא שיהודה הלוי רחש הערכה מסויימת לפילוסופיה, אבל בסופו של דבר היא נראית לו לא מעלה ולא מורידה לגבי עולם הנבואה והענין האלוהי שהוא דן בו. ואין כל רמז, שיש להוציא את דבריו בעניינים אלה מידי פשוטם.

שיטת הפענוח ששטראוס נזקק לה לעתים היא כמבוססת על אימרתו של שפינוזה "Omnis deter-minatio est negatio", ותוצאותיה ההגותיות יש שהן פוריות, אף כי מעוררת ספקות מבחינה פילולוגית.